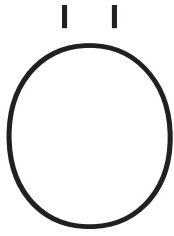

Tıbbın ölümcül hastalığı: Mekanikleşme

Prof. Dr. Faik Çelik

1977 yılında İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1982'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Kliniği'nde uzman oldu. 1990'da Genel Cerrahi Doçenti, 1992'de Göztepe Eğitim Hastanesi'nde Klinik Şefi oldu. Ekim 2007'de emekli olan Çelik, Ekim 2008'e kadar Hisar Intercontinental Hospital'de Tıbbi Direktör olarak çalıştı. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış 90'dan fazla bilimsel çalışması olan Çelik, "Asistan Rehberi", "Tıbbi Makale ve Tez Yazım Kuralları", "Çağdaş Türk Tıp Şiirleri/Seçki", "İlaç Kokulu Kitap" ve "Yüksek Ateşli Kitap" isimli kitapların yazarıdır. Sağlığın Sesi Gazetesi'nin Medikal Editörlüğünü yapan Çelik, "Tıp Hukuku" ve "Tıp-Sanat" haberleşme gruplarının kurucusu ve yöneticisidir. Tıp Hukuku Derneği Kurucular Kurulu Başkanı olan Çelik, 2000-2006 yılları arasında TTB Yüksek Onur Kurulu Üyeliği yapmıştır. Geçen yıl profesörlüğe atanan Çelik, Ocak 2009'dan beri İstanbul Üniversitesi Rektör Danışmanı olarak görev yapmaktadır.

çin uğraş veren, hastalıklara tanı koyma, tedavi etme ve onlardan korumaya

lümcül hastalık, adı üstünde, eskilerin deyimiyle "maraz-ı mevt". Tıp, insan sağlığının sürdürülmesi için ya da bozulması halinde yeniden düzeltilmesi

yönelik çalışmalarda bulunan bilimsel disiplinlerin ortak adıdır, kısaca sağlık bilimidir. Tıp insanların sağlığı için uğraşırken kendi sağlığında sorunlar yaşamakta, bir takım hastalıklara yakalanmakta, bunlarla da uğraşmaktadır. Tıp tarihinin uzun tüneline "büyüçülük, şarlatanlık, ortaçağ karanlığı, bilimsel kıskançlık" gibi birçok hastalığı görmekteyiz. Ama akıl ve sağduyunun yanına bilimi alan tıp, bu hastalıkların

çoğunu yenmiş, bir kısmının kökünü kazımış bir kısmını ise kontrol altına almıştır. Ancak tıbbın başı bu kez yeni bir hastalık ile derttedir. Bu yeni hastalık, tedavisi henüz bilinmeyen ölümcül bir hastalıktır; mekanikleşme.

Son 50 yıldır teknolojiye görülen olağanüstü gelişmeler tıbbi teknolojiye de etkisini göstermiş ve teknolojik olanaklar tıpta yoğun olarak kullanılmaya

Tıp insanların sağlığı için uğraşırken kendi sağlığında sorunlar yaşamakta, bir takım hastalıklara yakalanmakta, bunlarla da uğraşmaktadır. Tıp tarihinin uzun tüneline “büyücülük, şarlatanlık, ortaçağ karanlığı, bilimsel kıskançlık” gibi birçok hastalığı görmekteyiz. Ama akıl ve sağduyunun yanına bilimi alan tıp, bu hastalıkların çoğunu yenmiş, bir kısmının kökünü kazımış bir kısmını ise kontrol altına almıştır. Ancak tıbbın başı bu kez yeni bir hastalık ile derttedir. Bu yeni hastalık, tedavisi henüz bilinmeyen ölümcül bir hastalıktır; mekanikleşme.

başlanmıştır. Tıp teknolojisinde ve bu teknolojinin kullanımında ortaya çıkan olumlu ve olumsuz değişiklikler ve sonuçları üzerinde önemle durmak gereklidir. Olumlu sonuçlar için başta yazılı ve görsel basında hatta şehir meydanlarındaki billboardlarda yeterince bilgi verilmektedir. Tabii hakkını yemeyelim, bu konuda bilimsel çalışmalar da oldukça yoğun yapılmaktadır. Olumlu gelişmeleri ve sonuçları şöyle bir kenara koyalım. Bu yazıda olumsuz sonuçlardan biri ve en önemlisi üzerinde, tıp sanatının mekanikleşmesi üzerinde duracağım. Tıp mekanikleşince hekim bir teknisyen, hasta ise tam anlamıyla bir cihaz konumuna düşmektedir. Tıbbın insancıl yönünü vurgulayan bu yazıda amacım çoğu zaman yapıldığı gibi kötülüğün faturasını ‘teknoloji’ye çıkarmak, onu günah keçisi yapmak asla değildir. Çünkü teknolojiyi de, ona kaynaklık eden bilimi de bizler, insanoğlu üretiyor ve yine bizler kendimiz için kullanıyoruz.

Gelişen tıbbi teknolojinin tıbbi nasıl etkilediğinin, tanı ve tedavide hangi yenilik ve kolaylıkları getirdiğinin, hekimlerin ve hastaların bu teknolojiden nasıl

etkilendiğinin, onlara neler kazandırdığının şüphesiz farkındayım. Ancak aynı zamanda nasıl bağımlılık yarattığının ve tıp sanatından nasıl uzaklaşmışlığının da farkındayım. Daha yüksek teknoloji kullanan tıp dalları giderek önem kazanıyorlar, bu bölümler sağlık hizmeti sunumunda yüksek gelirler elde ediyorlar, bu nedenle giderek daha yoğun bir şekilde yüksek teknolojiye yönelme oluyor. “Peki, bunun ne zararı var?” denilebilir. Gelin bunu birlikte irdeleyelim...

Teknolojiye duyulan güvenle birlikte, yüksek teknolojik yöntemler, tıbbın temeli ve insani ögesi olan anamnez ve fizik muayenenin önüne geçmektedir. Hastasına zaman ayıramayan hatta ayırmak istemeyen doktor bu teknolojik tanı yöntemlerine bağımlı hale geliyor. Hekim ile hastanın insan olarak karşı karşıya geldiği, iletişim kurduğu, belki de hasta-hekim arasında güven duygusunun en çok olduğu (veya yok olduğu) süreç olan anamnez almak, muayene etmek, hastayla iletişim kurmak, ona dokunmak gibi safhalar ortadan kalkıyor. Bu durumda hekimliğin, hastayı biyolojik, psikolojik ve sosyal

ortamı ile ele almayı gerektiren bir sanat olduğunu evlatlarımıza öğretmekte ne yazık ki başarısız kalmaktayız. Robotik cerrahiye hiç karşı olmadım ama cerrahların robotlaşmasından endişe duyuyorum. Her hastada aynı robotlaşmış hareketlerle mesleği icra etmeye doğru gidildiğini görüyorum ve tıp sanatı adına tedirgin oluyorum. Yükselen bağımlılıkla birlikte, tıp artık teknolojiyle özdeşleştiği için, farklı seslerin teknoloji karşıtlığı olarak algılandığı bir ortamda, farklı bir ses çıkarmanın gitikçe güçleştiği düşüncesiyle böyle bir yazı yazma gereğini duydum. Çünkü son teknolojiyi kullanmayan hekimin bir şeyleri atlayacağı veya yanlış yapacağı düşüncesi o kadar baskın ve yaygındır ki; hekim kendisini, daha iyi olanı yapmak için daha yeni ve daha pahalı olanı teknolojiyi kullanmak zorunda hissetmektedir. Başka bir deyişle, hekim tıp sanatını özgürce yapamamaktadır. Kısaca bu baskıcı ortam hekimliği sanat olmaktan çıkarıp mekanik bir meslek haline getirmektedir.

Bu sadece ülkemize ait bir olgu da değildir, bu durum dünyanın gerçeğidir. Örneğin İngiltere’de 2020 yılını hedef

alan bir "Teknoloji Öngörü Programı"nda "Sağlık Mühendisliği" başlığını taşıyan bölümde şu tavsiyeler yer alıyor: "*Hükümetin; fon sağlayan kurumların ve üniversitelerin matematik, biyoloji, tıp, mühendislik bilimleri ve fizik bilimler arasında daha iyi bir 'entegrasyon' sağlamanın yollarını bulması gereklidir*". Görüldüğü gibi burada da tamamen bilim-teknoloji-mekanikleşme kaleme alınmıştır. Bu metinde; etik, hak-hukuk, iletişim, empati-sempati, sanat, tarih, felsefe vb. hiçbir şey yer almamıştır. Eskiden biz hekimleri Hulusi Behçet'ler, Billroth'lar, Muzaffer Aksoy'lar, T.Kocher'ler yönlendiriyordu. Şimdi ise Storz'lar, Ausculap'lar, Siemens'ler, Philips'ler, Ethicon'lar yönlendirmekte. İlk gruptakiler etiyale kemiğiyle, duygularıyla düşünceleriyle insandı. İkinci gruptakiler ise civatasıyla, çipleriyle, ekranlarıyla, voltajlarıyla cansız objeler, makineler, yani teknoloji.

FDA'nın "National Center for Toxicological Research" raporunda FDA Biyofarmasötik Bölümü Başkan Yardımcısı Felix Frueh bakın ne güzel bir sorgulama yapıyor: "*Neden bazı insanlar kanser olur da bazıları olmaz? Kanser bazısında neden daha saldırgandır? Neden bu ilaç sizde etkisini gösterir de beni etkilemez? Neden bir başkası için etkin dozun iki katına çıkması gerekir? Neden bazıları için standart dozun yarısı yeterli olur?*"

Herkese aynı yüksek teknolojiyi uygulamak herkese "tek boyutlu tıp" yaklaşımında bulunmak ne kadar doğrudur? Yoksa "Hastalık yoktur, hasta vardır" söylemini çöpe mi atacağız? Doğru zamanda, doğru hasta için, doğru yöntemle tanı koymak ve tedavi etmek için ileri teknoloji veya komplike yöntemler ne derece sağlıklıdır, düşünüyor muyuz hiç? Uygun dozda, uygun ilaç ve uygun girişim uygulamak için mekanikleşmek şart mıdır? Sadece laboratuvar ve görüntüleme sonuçlarına bakarak tanı koyan bir hekim kuşağı geliştiğinin farkında mıyız?

Tıp mesleğinin üstünde yükseldiği iki tarihsel temel vardır; "hümanizma" ve "bilimsel determinizm". İkincisi bilimsel gelişmenin itici gücünü oluştururken hümanizma ise insanı bir bütün olarak ön planda tutar. Başka bir deyişle determinizm hastalık olgusunu ele alırken hümanizm hastayı amaçlar. Determinizmin hedefleri arasında yer alan tedavinin başarısı, ortalama yaşam süresi gibi parametrelerin istatistikî değerlendirilmeleri yapılabilir. Ancak hümanizmin hedefleri arasında yer alan sevginin, acının, umudun, ölüm korkusunun, yaşama sevincinin istatistiksel bir değerlendirilmesi yoktur. Hümanizm, insana ve insan değerlerine en büyük ağırlığı veren düşünsel yak-

laşımdır. İnsanı olduğu gibi, bütün yönleriyle onaylar, kavramaya çalışır, insanın en karanlık yönlerini, derinlerde yatan çelişkilerini ortaya çıkarır. Hümanizm insanlara bilgiyi ve gücü, ahlaki ve insanca bir yolla öğretir. Tıp sanatının itici gücüdür hümanizma. Ama yüksek veya ileri teknoloji hasta ile doktor arasına soktuğu sayısız araç-gereç ile hekimliğin bu hümanist ayağını öyle zayıflattı ki; hasta yani insan, yani canlı varlık, doktorun gözünde onarılabilecek bir makine haline döndü. Hipokrat'tan bu yana yani 2500 yıldan beri kabul görmüş bir düşünce olan, uğraş alanları ve hedefleri insan ve yaşam olan "tıp bir sanattır" söylemini bir kez daha hatırlayalım. Yazılarımda ve konuşmalarımda asistanlarıma, meslektaşlarıma, sağlık meslek mensuplarına, "Hekimlikteki ustalık kavramının, hastasının veya kendinden yardım isteyen insanların duygu ve düşüncelerini, acılarını ve beklentilerini anladığı ölçüde o hekimde anlam kazandığını, bunun için hekimin tıpkı bir sanatçı gibi duyarlı olması gerektiğini" ısrarla vurgulamaktayım.

Sıklıkla alıntılıdığım bir saptama da Friedrich Nietzsche'nin 1878'de "İnsanca, Pek İnsanca" adlı kitabında hekimler için söyledikleridir: "Bir hekimin zihinsel güçlerinin en yüksek noktasında olmasının sebebi, sadece en son ve yeni yöntemleri beceriyle uygulaması ya da teşhis koyan hekimlerin ünlü yöntemleriyle, belirtilerden yola çıkarak sebeplere kolayca ulaşması değildir artık. Buna ilaveten herkesle kolayca uyum sağlayabilecek ve gerekirse karşısındakinin yüreğini kolayca söküp alabilecek türden bir hitap yeteneğine, melankoliyi yok edecek kadar cana yakınlığa, bir diplomatın arabuluculuk yeteneğine, insan ruhunun sırlarını öğrenmek için bir polis'in beceri ancak bu sırlara ihanet etmemek için de bir avukatın anlayış yeteneğine, özetle bütün profesyonel mesleklerin beceri ve haklarına gereksinimi vardır."

İyi bir hekimin sanatçı yanının da kuvvetli olması gerektiğini ısrarla vurgulamaktayız, çünkü bir hekim ne kadar bilgili ve deneyimli olursa olsun, insanların, hastalarının, hasta yakınlarının duygu ve düşüncelerini anlamak, hissetmek, empati yapmak zorundadır. Hasta, hekim için, "19 numaralı hasta" değildir, olmamalıdır; "katarakt ameliyatı olacak hasta" değildir olmamalıdır, "pencere kenarındaki yatakta yatan diyabetli kadın" hiç değildir, olmamalıdır! Bu hastalar Ali Bey'dir, Bay Ahmet Ateşoğlu'dur, Ayşe Hanım'dır. Bu hastalar anamız, babamız, yakınımız değildir belki ama onlar bizden sadece tedavi olmayı bekleyen insanlar da değildir. En insani değerler olan sevgi, şefkat, saygı, hoşgörü,

Hasta, hekim için, "19 numaralı hasta" değildir, olmamalıdır. Bu hastalar Ali Bey'dir, Ayşe Hanım'dır. Bu hastalar bize güvenen, en kutsal hakkı olan yaşama hakkını teslim eden insanlardır. Kendileriyle konuşulmasını ve dinlenilmelerini beklemektedirler. Ellerinin tutulmasını, sırtlarının okşanmasını, ilaçların iyi gelip gelmediğinin, ağrıların olup olmadığını sorgulanmasını istemektedirler. Mekanik doktor değil, tıp sanatını uygulayan hekim istemektedirler.

samimiyet, dürüstlük, yardımseverlik, iyilik bekleyen insanlardır. Bize güvenen, en kutsal hakkı olan yaşama hakkını teslim eden insanlardır. Kendileriyle konuşulmasını ve dinlenilmelerini beklemektedirler. Hatırlarının sorulmasını, sıkıntılarının olup olmadığını öğrenilmesini istemektedirler. Ellerinin tutulmasını, sırtlarının okşanmasını, ilaçların iyi gelip gelmediğinin, ağrıların olup olmadığını sorgulanmasını istemektedirler. Mekanik doktor değil, tıp sanatını uygulayan hekim istemektedirler. Bu isteklerinin masum ve doğal olduğunun da bilincindedirler. Ama ne yazık ki, isteklerine yanıt verebilecek hekim sayısı azalırken mekanikleşen doktor sayısının artmakta olduğunun da farkındadırlar.

"Ölümcül Hastalık Umutsuzluk" adlı eserinde Kierkegaard, "*Bir şeyden umutsuzluğa düşmenin gerçek umutsuzluk sanıldığı çağımızda, asıl umutsuzluğun insanın kendinden umutsuzluğa düşmesi olduğu*" saptamasını hatırlatarak, tıbbın bu ölümcül hastalığının da çaresinin bulunacağı ve çarenin bizlerde, yine hekimlerde olduğuna dair umudumuzu vurgulayarak yazımızı noktalayalım.